

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

A TÜRK DİLİ VE YAZINI DERSİ
UZUN TEZİ

VAZGEÇİLMİYEN TOPLULUK: AİLE

Kılavuz Öğretmen: Fatma Uğur

Öğrencinin Adı: Gül

Öğrencinin Soyadı: Kızılkale

Diploma Numarası: 001129-0055

Sözcük Sayısı: 3591

Araştırma Sorusu: Halit Ziya Uşaklıgil'in "Solgun Demet" ve "Ferhunde Kalfa" adlı yapıtlarında "aile" kavramını etkileyen temel değerler ve ailenin birey üzerindeki etkisi nasıl işlenmiştir?

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	2
I. GİRİŞ.....	3
II.A ADANMIŞLIK (FERHUNDE KALFA – MAHALLEYE MEVKUF)..	4
II.B SEVGİSİZLİK (MEKTUP PARÇASI – BİRİNCİ PERDE).....	8
II.C EKONOMİK KOŞULLAR (SADE BİR ŞEY – PENCEREMİN HİKAYESİ).....	11
III. SONUÇ.....	15
KAYNAKÇA.....	16

ÖZ

Aile, toplumun temelini oluşturan ve aynı zamanda bireyin kişilik oluşumunu etkileyen bir kurumdur. Bu gerçekten yola çıkarak ailenin, bireye kazandırdıklarını ve topluma kattığı değerlerin önemli olduğunu düşündüğümden Türkçe A1 dersi için hazırladığım bu tez için “aile” konusunu seçtim. Bunun için Halit Ziya Uşaklıgil’in öykülerini kullanmak istedim. Çünkü Halit Ziya’nın toplumsal gerçekleri açık ve yalın bir dille işlediğini fark ettim. Bunun için de yazarın “Ferhunde Kalfa”, “Mahalleye Mevkuf”, “Mektup Parçası”, “Birinci Perde”, “Sade Bir Şey”, “Penceremin Hikâyesi” adlı öykülerini ele aldım. Tezimi “Adanmışlık”, “Sevgisizlik” ve “Ekonomik Koşullar” başlıkları altında değerlendirerek aile düzenini ve varlığını etkileyen kavramların üzerinde durdum ve bu kavramlara bağlı olarak yaşanan değişimlerin de bireyi ne şekilde etkilediğini inceledim. Son olarak ailenin temel bir kurum olduğuna ve bireyin de bu kurum altında şekillendiği sonucuna vardım.

Sözcük Sayısı: 126

Araştırma Sorusu: Halit Ziya Uşaklıgil'in "Solgun Demet" ve "Ferhunde Kalfa" adlı yapıtlarında "aile" kavramını etkileyen temel değerler ve ailenin birey üzerindeki etkisi nasıl işlenmiştir?

I. GİRİŞ

Aile, bireyin gelişiminde ve toplum değerlerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasında üstlendiği rol açısından önemli bir kurumdur. Ailenin bu önemi ve gücü yazarların yapıtlarını kurgularken çıkış noktası olmuş; aile ve buna bağlı olarak evlilik kavramları yapıtların öncelikli temalarını oluşturmuştur. Aile ortamının birey üzerinde ki dış etmenlerin de aile yapısı üzerindeki etkisi yazınsal metinlerde diğer temalarla birlikte yer almıştır. Halit Ziya Uşaklıgil'in öykülerinde de figürlerin kişilik özelliklerinin aile ortamı içerisinde şekillenme süreçlerine, aynı zamanda aile kurumunun üzerine oturduğu temel değerlere doğrudan ya da dolaylı olarak yer verilmiştir.

Bu tez çalışmasında Halit Ziya Uşaklıgil'in öykülerinde toplumsal bir kurum olarak "aile"nin etkilediği ve etkilendiği değerler, figürler arası çatışmalar yoluyla incelenecektir. Bunun için de yazarın "Ferhunde Kalfa", "Mahalleye Mevkuf", "Mektup Parçası", "Birinci Perde", "Sade Bir Şey", "Penceremin Hikâyesi" adlı öyküleri ele alınmıştır. Tez konusu olan, aile içi ilişkilerin bireyin varlığına etkisi, "Adanmışlık", "Sevgisizlik" ve "Ekonomik Koşullar" başlıkları altında değerlendirilecektir.

Halit Ziya Uşaklıgil'den seçilen öyküler içeriğe göre belirlenmiş olup adanmışlık kavramı için "Ferhunde Kalfa", "Mahalleye Mevkuf"; sevgisizlik kavramı için "Mektup Parçası", "Birinci Perde"; ekonomik koşulların önemi "Sade Bir Şey", "Penceremin Hikâyesi" odağında incelenecektir. Adanmışlık kavramı adı altında incelenecek öykülerde odak figürlerin yetiştirilme şekline bağlı olarak kendilerini başka bir bireye ve topluma adanmaları ve bu adanmışlık uğruna kendi benliğini kaybetmeleri ön

planda değerlendirilecektir. Sevgi ve sevgisizlik kavramı adı altında incelenecek öykülerde ise aile birlikteliğinin sevgisiz oluşmadığı, dolayısıyla ayakta kalamadığı anlatılmaktadır. Son olarak ekonomik koşullar başlığı altında incelenecek öykülerde ise aile bağlarının ekonomik sıkıntılar karşısında yıpranması ele alınacaktır. Bunun sonucunda “aile”nin bireyin gelişiminde ve ideal anlamda var olabilmesinde etkin rol oynadığı; diğer biçimde bireylerin benlik kaybı, sevgisizlik ve değersizlik gibi sorunlar yaşayabileceği gerçeğine erişilecektir.

II.A ADANMIŞLIK (FERHUNDE KALFA – MAHALLEYE MEVKUF)

Halit Ziya Uşaklıgil’in “Ferhunde Kalfa” adlı öyküsünde Ferhunde adlı besleme bir kızın yaşadığı aile ortamında yetişme süreçlerine yer verilmiş, buna bağlı olarak yaşamının bundan nasıl etkilendiği anlatılmıştır. Öyküde çocuk Ferhunde uzun bir zamanda tanıtılmış, Ferhunde Kalfa’lığa yüselmiştir. Ailesi tarafından teslim edildiği evde, evin kızıyla birlikte büyümüştür. Yaşıtı olan bu kızla birlikte hayatın bütün aşamalarını evin kızı Hasna ölçütlerinde tanık olmuş, evin kızına adanmışlık duygusuyla yaşamıştır. Ona biçilen rol gereği toplumsal değer bakımından “Küçük Hanım” la asla bir tutulmamış; o, yaşadığı hayatta sadece sadakat gösteren ve efendisine hizmet eden “Ferhunde Kalfa” olmuştur. Ferhunde Kalfa’nın, küçük hanım Hasna’ya adanmışlığı, bu bağlılığın kendisine getirdikleri ve ondan götürdükleri öykünün temelini oluşturmuştur.

Ferhunde Kalfa’nın küçük hanıma karşı hissettiği bağlılık duygusu, ailenin Ferhunde Kalfa’yı yetiştirme yöntemiyle alakalıdır. Küçük hanıma yapılan muameleler, alınan eşyalar Ferhunde’ye alınanlarla aynıdır. Bu durum doğal olarak Ferhunde’nin kendisini küçük hanımla bir tutmasına neden oluşturmuştur.

“Ferhunde, küçük hanımla birlikte büyümüşü. Beraber büyümüş olmak ayrıcalığı Ferhunde’ye bütün ev halkı içinde özel bir yer, seçkin bir değer vermişti, kaç kere efendisinin ağzından işitmişti ki Ferhunde evin bir kızı gibidir. Onun için Hasna’ya ne yapılırsa mutlaka aynısı, biraz daha ucuzu, biraz daha hafifi Ferhunde’ye de yapılırdı, hiç olmazsa renk olarak bir yakınlık, bir benzerlik gözetilirdi.” (Uşaklıgil, 30)

Ferhunde Kalfa’nın “Küçük Hanım”la eşit koşullarda büyütülmesi ya da yetiştirilmesi onun üzerinde karmaşaya da neden oluşturmuştur. Kendisini Hasna ile eşit duyumsayan Ferhunde Kalfa, efendisine karşı kopmaz bağlar geliştirmiş, var oluşunun temelinde bu sevgi ve bağlılığı yerleştirmiştir. Biri besleme diğeri evin asilzade kızı Hasna genç kız olduklarında, sıra küçük hanımın evlilik meselesine gelmiş, Ferhunde doğal olarak kendisinin de evleneceği gibi bir duyguya kapılmıştır. Bu süreçte rolünün farkına varamamış, o Küçük Hanım gibi görücü karşısına çıkma hakkını hiçbir zaman elde edememiştir. Küçük Hanım Hasna’nın evlilik hazırlıkları sırasında hanımın ihtiyaçlarını o gidermiş, bir başkasının evlilik gereği hazırlanan ya da satın alınan eşyalara dokunmasını istememiştir. Ferhunde bu süreçte kendisinin de evleneceğini, aynı eşyaların onun düğününde de alınacağını hayal etmiştir. Bu düşünceleri içinden geçirse de dile getirememiştir. *“Bu çarşıya çıkışlarda hanımlara o eşlik ediyordu, o işlenmiş terlik kutuları (...) kollarının arasında biriktikçe bunların başkalarına taşıttırılmasına müsaade etmeyerek kucağından taşan eşya ile hanımların arkasından koşuyordu.” (Uşaklıgil, 32)* Ferhunde’nin bu davranışları kendisinin küçük hanıma karşı geliştirdiği sahiplenme duygusunu ve adanmışlığını göstermektedir.

“Ona o cariye kimliğiyle, ‘kalfa!.. kalfa!..’ diyorlar ve Ferhunde Kalfa çevresinde bu saygı hitabı arasında bir iki yıl sonra bir hayırlı sırada yapılacak olan düğünün başlangıcının tadını bugünden duyarak, düğün evini sevinç ve telaşıyla dolduruyordu.” (Uşaklıgil, 35)

Fehunde Kalfa adlı öyküde Hasna'nın evliliğiyle gelişen durumlar Ferhunde'nin beklentileri doğrultusunda gelişmemiş, beklenenin aksine Ferhunde'ye evlilik yerine Hasna'nın evliliğine eklenme rolü düşmüştür. Ferhunde Hasna ile eşit tutulmadığını anlasa da çaresiz bir şekilde önüne çıkan yeni hayata kayıtsız koşulsuz dahil olmuştur. Ferhunde'nin hayatının ipleri evin büyüklerinin elindedir ve burada var olma nedeni hizmet odaklıdır. O nedenle onun evlilik düşünceleri boşa çıkmış, ona hanımıyla yeni kurulan bu evlilik içinde beraber yaşamasına izin verilmiştir. Ferhunde'nin, küçük hanımdan ayrı tutulmayacağı fikri aklında yer ettiği için bu noktada bir kırgınlık yaşamıştır. Yaşıtı Hasna'ya geliştirdiği sevgi ve bağlılık, onun hissettiği yoksunlukların soruna dönüşmesine engel olmuştur. Bu hayal kırıklığı Ferhunde'nin hanıma karşı bağlılığını zedelemenin ötesinde aynı evde yaşamak, Ferhunde'nin adanmışlık duygusunu bir kat daha arttırmıştır. Ferhunde'nin bu bağlılığı kendi benliğinin de değişmesine sebep olmuştur. Kalfalığa yükseliş olarak yaşanan bu değişim, onun konumunu belirlemiş, öykünün adı da Ferhunde'nin kalfa kimliğini vurgulamıştır. Geçen yıllar içinde yaşanan değişim, Ferhunde'nin de aile içindeki değişen işlevini yansıtmıştır.

“Ona artık Ferhunde Kalfa denilmiyor, Sabit Bey'in dadısı deniliyordu. Bu ad başka ağızlara da yavaş yavaş yayılarak, Ferhunde Dadı diye tanınır oldu ve bu sanki onu yirmi yıl ihtiyarlattı.” (Uşaklıgil, 37)

Bu adanmışlığın Ferhunde üzerinde evlilikte olduğu gibi dış görünüşünde de rol oynadığı görülür. Küçük hanımla Ferhunde'nin sahip oldukları, aynı renkte olmak zorundadır fakat kendi saçları bu duruma zıtlık oluşturmaktadır. *“Yalnız küçük hanımın bir şeyini kıskanırdı, evet, bunu kendi kendine de itiraf etmişti, açıkça kıskandığını belli ederdi: sarı saçlar... Ah! Mümkün olsa onları değiştirmek, bu kara şeyleri sarı, sapsarı, sırma gibi yapmak mümkün olsa!..”* (Uşaklıgil, 32) Saçlar, Ferhunde için gençliği simgelemektedir ve aynı zamanda hanımla arasındaki benzerliği engelleyen bir etmendir. Saçları güzelken evlenmek isteyen Ferhunde'nin bu isteği de geçen zaman nedeniyle gerçekleşmemiştir. Düğün günü nihayet geldiğinde, *“saçlarını sarı, sapsarı, sırma gibi yapmamış, yapmak istememişti, çünkü onlar artık siyah değil, beyaz, bembeyaz, ipek gibi beyaz idi...”* (Uşaklıgil, 40) Öyküde saçlarının beyazlaması Ferhunde'nin artık sahip olmadığı gençliğini ve isteğini simgelemektedir.

Ferhunde'nin sahip olduğu karakter yapısı, büyütüldüğü aile içerisinde oluşturulmuş ve başkalarının yararı için şekillendirilmiştir. Bu şekillendirilme sonucu oluşan adanmışlık duygusu, bu adanmışlığın aile içerisinde oluştuğunu, yine aile içerisinde devam ettiğini göstermektedir fakat kendi ailesini kurma açısından istediğini elde edememesine yol açmıştır.

“Ferhunde Kalfa”da yer alan adanmışlık duygusu aynı şekilde Halit Ziya Uşaklıgil'in “Mahalleye Mevkuf” adlı bir diğer öyküsünde de yer almıştır. Öykünün odak figürü Şerife, özellikle babası yüzünden zayıf aile bağlarının yaşandığı bir evde yetişmiştir. Ferhunde Kalfa adlı öykünün aksine “Mahalleye Mevkuf”ta odak figür Şerife adanmışlığını topluma yöneltmiştir. Çocukluğundan başlayarak yaşamının bütün aşamalarını mahalleliye hizmet için geçirmiştir. Odak figür Şerife öyküde, yoksul,

kolay ulaşılabilir ya da kolay kullanılabilir, çocukların oyalanmasından bakımına kadar her alanda işe yarayan bir figür olarak tanıtılmıştır.

Öyküde Şerife'nin babası bir ailenin geçimine yetecek kadar parası olduğu halde bu parayı kendisine sakladığı için mahalleli tarafından yargılanan bir adamdır. Hatta mahallede kendisine eylemlerinde görülen çelişkiler nedeniyle "Doğrubasmaz" adı bile takılmıştır.

"Bu derece gönül alıcılığı, nabza göre şerbet vermesi onu mahallede Doğrubasmaz'lıktan kurtaramamıştı. Sağ ayağının biraz içeri çarpık basmasından sebep bulunarak ona kim bilir hangi kocakarı tarafından verilen bu unvan Salim Hoca'nın maneviyetinde de böyle bir çarpıklık düşüncesine saplanarak mutlaka Doğrubasmaz'la vuku bulan on paralık bir alışverişte sekiz paralık bir hile vücuduna kanaat vardır." (Uşaklıgil, 99)

"Mahalleye Mevkuf" adlı öyküde odak figür Şerife'nin babası Salim Efendi'nin ideal baba yaklaşımlarından uzak olması kızının toplum tarafından doğru anlaşılmasını engellemiş, Şerife mahalleli üzerinde iyi bir izlenim bırakmamıştır. Bu kötü izlenim Şerife büyüdükçe artmıştır çünkü mahalleli Şerife'yi bir hizmetçi olmanın ötesinde görmemiştir. Bu izlenim zaman içinde kökleşmiş, mahalleli Şerife üzerindeki isteklerini geçtikçe arttırmışlardır. Beklentilerini zaman içinde bir hak olarak algılamışlardır. Odak figürün yaşadığı topluma karşı geliştirdiği adanmışlık durumu, üyesi olduğu ailede yaşanan eksikliklerden kaynaklanmıştır.

"Ne annesi ne babası itiraz etmezlerdi. Çocuklarına mahallede isabet eden görev payının zilletini duymazlardı, bilakis Şerife kibar çocuklar ile oynuyor, bütün mahalle Şerife'yi seviyor itminaniyle kalben bir gurur bile hissederlerdi." (Uşaklıgil, 101)

Ailesinin bu kayıtsız davranışları, Şerife'yi evinde tutmayarak diğerlerinin oyuncağı haline getirmiş ve insanların Şerife'yi kullanılabilecek bir eşya olarak görmelerine sebep olmuştur. İlk başlarda çocukları için oyun oynama aracılığıyla çağrılan Şerife, daha sonraları artık evlilik çağına gelen kızların çeyizini hazırlama görevini üstlenmiştir. *“O her yere koşar, herkesi memnun eder, sonra, iş bitince, onun arkasını okşarlar, ‘Eksik olma kızım’ derler, o kadar...”* (Uşaklıgil, 104) Karşılığında hiçbir minnet duygusu hissetmeyen bu insanlar Şerife'yi sömürmüşler, kızı kendi amaçlarına göre kullanmışlardır. Şerife'nin toplum içindeki görevini ve işlevselliğini başkaları belirlemiştir. Şerife de üstlendiği rolünü giderek artırmış, insanların etkisinde daha çok kalmaya başlamıştır. Şerife içinde yaşadığı toplumun düşüncelerini giderek artan ölçülerde benimsemesi sonucu babasına karşı daha önce hissetmediği ölçüde kin duymuştur.

“Yavaş yavaş bu kanaat ona da bulaşmıştı. O da babasına gizli servet sahibi nazarıyla bakar ve hizmetinden istifade eden komşuları kalben affederek kendisini her şeyden mahrum bırakan babasına gizli bir kin duyardı.”
(Uşaklıgil, 104)

Öykünün düğüm bölümünde Şerife artık toplumun kölesi durumuna gelmiştir. Bütün yaşamını çevresindeki insanlara adanmış ve bütün yaptığı uğraşlar başkalarının yararına olmuştur. İnsanlar da Şerife'nin her şeyine ortak olmuşlar, ondan yararlanmaları yetmiyormuş gibi en sonunda sütüne de ortak olmak istemişlerdir. *“Mahallede hamileliğini bekleyenler de var (...) Şadiye Hanım şimdiden: ‘Beraber emziriniz, değil mi? Süt kardeşi olsunlar!’ diyor.”* (Uşaklıgil, 109) Topluma karşı hissettiği bağlılık ve adanmışlık duygusu Şerife'yi toplumun kölesi haline getirmiş ve mahalleli onu kolay ulaşılabilen bir yardım eli olarak görmüşlerdir.

Aile içi ilişkiler, bireyin karakterini ve eylem alanını etkilediği gibi, toplum da bireyi şekillendirmektedir. “Ferhunde Kalfa” adlı öyküde Ferhunde’nin içinde var olduğu ailede yetişme yöntemi onun hayatını hanımına adamasına ve kendi hayatını arka plana atmasına; “Mahalleye Mevkuf” adlı öyküde de zayıf aile yapısının bireyin bağımsız gelişimini zayıflatmasına ve kendini topluma adamasına neden oluşturmuştur.

II.B SEVGİSİZLİK (MEKTUP PARÇASI – BİRİNCİ PERDE)

Aile birlikteliğini etkileyen sevgisizlik, bireylerin aile içi etkileşiminden kaynaklanmaktadır. “Mektup Parçası” adlı öyküde, birinci tekil şahsın ağzından mektup anlatım tekniğiyle anlatılan bir evlilik konu edilmektedir. Kadın anlatıcı, evlendiği kişiyle ideal ölçütlerde bir aile kuramamıştır çünkü kocasının annesiyle yaşanan aile ortamında eşyle bir sevgi ilişkisi geliştirememiştir. Kocasının annesi evlilikte güç sahibidir.

Anlatıcı yetim ve yoksul bir kızdır ve görücü usulüyle evlendirilmiş, kocası ve kocasının annesi ile birlikte yaşamaya başlamıştır. Evlenmek ve bir aile kurmak anlatıcı için bir hayale dönüşmüş, hayatında yaşayabileceği en büyük aşamadır. Bu konudaki düşüncelerini mektubu yazdığı arkadaşına anlatmaktadır:

“Bizim için izdivaç daima çok güneşli, bir gökkuşağının rengârenk zambaklardan demetler astığı bir şiirli gökyüzüydü. Hayatın bütün keşif olunmamış güzellikleri, gençliğin yeni açılmış kalbinin bütün halledilememiş kasideleri orada süslenmiş ve resmedilmiş görülecek zannederdik.” (Uşaklıgil, 133)

“Mektup Parçası” adlı öyküde anlatıcının mektupta kullandığı geçmiş zaman diline bakıldığında evliliğin beklendiği gibi gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. Anlatıcı, eve

ayak bastığı andan itibaren kocasının validesi tarafından iğnelenmekte ve varlığına yönelik herhangi bir yakınlık gösterilmemektedir. Daha evliliğin ilk günlerinde, anlatıcının hayallerinin yıkıldığı görülmektedir:

“Ben evin içinde bir gelin sıfatından pek uzaktım. Fakir ve bîkes, merhameten arınmış, zevceliğe kabul edilmekle hakkında bir özel bağış gösterilmiş acınacak bir mahlûk hükmündeydim. Bu sıfatı asla unutmuyarak evin içinde daima gözleri yere inmiş, dudakları daima bir yoksulluk üzüntüsü ile kısılmış gezmeliydim.” (Uşaklıgil, 135)

İdeal bir aileye sahip olmaması anlatıcının aleyhine kullanılmış, bu yüzden anlatıcı, kocasının annesine karşı bir nefret duygusu geliştirmiştir. Ancak ne zaman kadına bir laf etse kocası araya girip annesinin tarafını tutmuş, bu da kocasına karşı geliştireceği olası bir bağlılık durumunu engellemiştir. Anlatıcı bu nedenle hamile olduğu ortaya çıktığında bile bir aile kuramayacağından endişe etmiştir. Anlatıcı figürün evin kadını olarak varlığını gösterememe endişesi ve umutsuzluğu daima sürmüştür. Karşı eve yeni kiracılar taşınmış, annenin gözü yeni komşuların kızına takılmış, kadın bu duruşunu doğal bir durum olarak sergilemiştir. *“Evvela anlayamadım, neye baktıklarını öğrenmek için geri döndüm, yavaşça tekrar odama girerek pencereye koştum, o vakit gördüm ki uzun kumral saçlı komşu kızına bakıyorlarmış.” (Uşaklıgil, 140)* Bu ifadede uzun saçlı kumral ifadesi önemlidir, çünkü anlatıcının betimlediğine göre kendi saçları kısa ve siyahtır. Bu öyküde tanıtılan anlatıcı özne fiziksel varlığıyla da kendini kabul ettirememiştir.

Anlatıcının evliliğe dair hayalleri, evlendiği adamın annesi tarafından yıkılmış, çocuğunu doğurduktan sonra bile valideyi memnun edebilmesi mümkün olamamıştır.

En sonunda anlatıcı mektubunu kocasıyla ayrı yaşadıklarını, kızının kendisiyle birlikte olduğunu söyleyerek bitirmiştir. Artık kendisi için ailesi sadece kızı olmaktadır.

“Birinci Perde” adlı öyküde de “Mektup Parçası”nda olduğu gibi bir aldatma konusu işlenmektedir. Odağa alınan ailede yaşanan aldatma sevginin var olmayışının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Öyküde yaşananlar birinci tekil kişinin dinledikleri yoluyla okura anlatılır. Sofrada oturan bir grup arkadaşın tiyatroya gidecek olmaları fakat içlerinden birinin gelemeyeceğini öğrenmeleriyle başlayan öyküde, bu arkadaşın hikâyesi konu edilmektedir.

Anlatılan hikâyede Şarlot adında bir kız vardır; bu kız Paris’ten Mahmut Ferit adındaki arkadaşın getirdiği bir kızdır. Mahmut Ferit, anlatılana göre, kızı sevmemektedir. Onu İstanbul’a getirme amacı evlilikten çok farklıdır; aralarında bir sevginin varlığı söz konusu değildir ve gösteriş için Şarlot’u yanında getirmiştir. *“Mahmut Ferit bu kızı sevmiyordu, hatta hiç sevmemişti. Onun için bu, gösterilecek, gezdirilecek, şık elbiselerle taşınarak refiklerin kıskançlıklarını tahrik için bir alet makamında kullanılacak bir şeydi.”* (Uşaklıgil, 164) Mahmut Ferit’in bu özelliğini açıkça gören ve bilen arkadaş ki kendisi hikâyeyi anlatan ve her şeye birinci gözle tanık olan figürdür, Şarlot’a acımayla bakmaktadır. Şarlot’u güçsüz bulmakta ve Mahmut Ferit’in bu sevgisizliğine katlanamayacağını düşünmektedir. Şarlot bu duruma katlanamamıştır çünkü Mahmut Ferit, başkalarıyla beraber olurken bunu saklamak için bir çaba da göstermemiştir. *“Terk etmekle terk olunmak arasında o kadar büyük bir fark vardır ki ben doğal olarak birinci şıkkı seçiyordum.”* (Uşaklıgil, 169) Mahmut Ferit’in bu tutumundan da anlaşılacağı üzere tek ilgilendiği kendi çıkarlarıdır, başkalarını kendi amacı için kullanan bir karaktere sahiptir. Fakat Şarlot durumu kavramada geç

kalmıştır, bir aile kuramayacağını fark etmiştir. Mahmut Ferit tarafından sevilmediğini anlayan Şarlot Paris'e geri dönemeyecek kadar hastalanmıştır.

Şarlot'un hikâyesini anlatan Refik, kıza bütün acıma duygularıyla yaklaşmış, hastalığı sürecinde onun bakımını üstlenmiştir. "Birinci Perde" adlı hikâye sofrada oturan arkadaşların ikinci perdeye yetişmeleri için kalkmalarıyla son bulmaktadır.

Aldatma ve sevgisizliğin yer aldığı "Mektup Parçası" ve "Birinci Perde" adlı öykülerde kadın figürler aldatılan tarafta, erkek ise aldatan taraftadır. Her iki öyküde de aile içi uyumu engelleyen sevgisizlik teması işlenmektedir. Öyküde yer alan gerçeklik ve diyaloglar birinci tekil kişinin içtenlikli anlatımıyla güçlendirilmiş, olaylar okuyucuya ilk elden sunulmuştur.

II.C EKONOMİK KOŞULLAR (SADE BİR ŞEY – PENCEREMİN HİKÂYESİ)

Aileyi kurumunu doğrudan etkileyen bir diğer unsur da ekonomik koşullardır. Ekonomik durum aile içi ilişkilerin olumlu ölçütlerde yaşanabilmesinde sıkıntı yaratabilmektedir. Halit Ziya Uşaklıgil'in "Sade Bir Şey" adlı öyküsünde bu gerçeklik işlenmektedir. İki kardeş arasındaki birlikteliğin babalarının ölümü ile bozulduğunun anlatıldığı bu öyküde iki kardeş arasındaki ekonomik farklılığa yer verilmiş, bu durumun aile bağlarını nasıl ve ne ölçüde yıprattığı ayrıntılarıyla yer almıştır.

"Sade Bir Şey" adlı öyküde saatçilik sanatıyla uğraşan babalarının ölümüyle, iki kardeşin arasına mesafe girmiştir. İki kardeş başlarındaki baba gücünü ve otoritesini kaybetmişler, işlerini yürütürken karar vermekte güçlük çekmişlerdir.

"Fikirlerin ayrılığı, derhal, biri dükkânın sağ tarafında, biri sol tarafında senelerce, ta şu kadarcıktan beri çalışan bu iki biraderin arasından peder

eksiliverince onların ruhunu bir uyuşma noktasında zapteden bağın ipini koparmış oldu.” (Uşaklıgil, 65)

Bu fikir ayrılığının farkında olan kardeşler işlerini ayırmaya fakat aynı evde oturmaya karar vermişlerdir. İşlerini ayırdıkları için iki ayrı rakip durumuna düşmüşlerdir. Bunun uzantısı olarak aralarında “iş”, konu olmaktan çıkmıştır. Fakat öykünün akışından küçük kardeşin işlerinin daha iyi gittiği anlaşılmaktadır. Küçük kardeşin huyunda bir değişiklik olmuş, o neşeli birine dönüşmüştür. Ancak aynı etki büyük kardeşte görülmemektedir ve buna bağlı olarak aynı evde yaşamak büyük kardeşe acı vermektedir çünkü kendisi işinde az kazanmaktadır. Evdeki ortak masrafları ödemekte zorluk çekmekte ve oğluna giysi bile alamamaktadır:

“Bir gün Ahmet dükkânda dedi ki: ‘Efendi Baba! Amcamın Mehmet’e aldığı paltoyu gördünüz mü?..’ Hasan Efendi (büyük kardeş) oğlunun yüzüne bakmayarak: ‘Evet!’ dedi. Babayla oğul arasında rahatsız edici bir sessizliğin ağırlığı hüküm sürdü.” (Uşaklıgil, 69)

Babalarından kalan ‘sarı oturtma saat’i sahiplenen büyük oğul, işleri iyi gitmediği için sonunda bu saati gözden çıkarmak zorunda kalmıştır. Bu saatin parası sıkıntılarını gideremediği için dükkânındaki diğer eşyaları da satmıştır. Büyük oğul için saatçilik karın doyurmaz hale gelince artık başka bir geçim kaynağı arayışı içine girmiştir. Küçük kardeş baba mirasını doğru yönlendirdiği için kardeşini otorite olarak görüp benimsemiş; onun yanında işe başlamıştır. Bu durum onun için mutsuzluğa dönüşmüştür çünkü kendisini “bir köşede unutulmuş” olarak görmektedir. Bir sembol olarak iki kardeş arasındaki uçurumu gösteren de sarı saatin küçük kardeş tarafından alınması ve kendi dükkânına konulmasıdır. Bu sarı saat, babaları sağken dükkânda bulunmakta ve öykü zamanında küçük kardeş tarafından sahiplenilmektedir. Sarı

saat öyküde baba mirasının manevi varlığını sembolize etmektedir. Büyük kardeş Hasan Efendi, baba mesleğini gereken biçimde sürdürmediği için varlığını gittikçe eritmiş, bununla beraber oğlu da dükkânda çalışmaya başlamıştır:

“Ahmet, kardeşim! Şuradan bir paket sigara alıversene.’ dediklerini işitince Hasan Efendi’nin artık bütün damarları donan kalbinde yalnız bir damar, pederlik damarı, acı bir ıstırap inleyişi ile inler, inler...” (Uşaklıgil, 76)

Öykü kurgusunda büyük oğul ekonomik yönden yetersiz kalmayı kendine yedirememektedir; para iki kardeşin arasına girmiş ve aile içindeki düzeni bozmuştur. Ekonomik sıkıntı Halit Ziya Uşaklıgil’in “Penceremin Hikâyesi” adlı öyküsünde de görülmektedir. Öykü birinci tekil kişi yoluyla anlatılmaktadır ve “Sade Bir Şey” öyküsünde olduğu gibi burada da paranın karı-kocanın yaşantısına etkisi konu edilmektedir.

Anlatıcının penceresinden gözlemediklerine göre şekillenen öyküde, karşı apartmanda yaşayan karı-kocanın ilişkilerine ayna tutulmaktadır. Karı koca iki dikiş makinesiyle çalışarak yaşamlarını sürdürmektedirler ve yaşadıkları daire “ihtiyar, titrek, buruşuk yüzlü, çukur gözlü kocakarı”ya aittir. Çalıştıkları süre içinde evli çiftin mutlu bir yaşam sürdükleri anlatıcının gözlemedikleri aracılığıyla sunulmaktadır:

“Kocası, siyah ince bıyıklı, karşıdan benzi donukça görünen, yirmi beşle otuz arasında şüpheli bir yaşta bir genç, arsaya karşı küçük sarı boyalı evin sarmaşıklı balkonunda dirseklerini parmaklığa dayamış karısına bakıyordu: Dalgın, uzun, aşk öpücüğüne benzeyen bir tutkulu bakışla...” (Uşaklıgil, 117)

Öyküde dikiş dikerek yaşamlarını sürdüren adam ve kadın arasındaki aşk, anlatıcıyı büyülemektedir. Anlatıcı kendi gözlemlerine göre bu aile tablosunu daha da çok neşeli şeylerle doldurmak arayışı içindedir ve yansıttığı tabloya istediklerini de alır: İki

köpek, biri siyah diğeri sarı iki genç, bir çift kumru ile izlediği aileyi kıyaslar ve bu üç unsuru da sembolleştirek kendi kafasında olay örgüleri kurmayı başarır. Bu olay örgülerinin içinde kocakarı da bulunmaktadır. Anlatıcı için kocakarı uğursuzdur, nazarıyla insanı büyüleyen bir kadındır, *“Mahallenin çocuklarıyla köpekleri ona karşıdan bakarlar, sütçünün eşeği onun kapıda siyah gölgesini görünce kulaklarını dikerek uzaklaşmak için bir yarım daire çizerdi.”* (Uşaklıgil, 119) Anlatıcı bu olay örgüsüne dayanarak öykü kurgusunda yanlı bir bakış sergilemektedir.

Bir çift kumruyu kafasında gözlemlediği aile ile özleştiren ve bu bir çift kumrunun sembolik özelliği yoluyla anlatıcı, aynı zamanda kocakarıyı tehditkâr bulmaktadır ve geçen günler içerisinde karı-kocayı izler ve ne yaptıkları, nasıl geçindikleri hakkında bir fikir sahibi olur. İki dikiş makinesi balkonun kapısının önünde durmaktadır, karı koca geçimlerini bu makinelerle sağlarlar ve her ikisi de makina başında çalışmaktadır. Fakat bir gün kocanın elinin sakatlanmasıyla işleri sekteye uğramıştır. Karı kocanın aile düzenleri bu noktada değişim göstermiştir çünkü bütün iş kadına kalmıştır; adam işe yaramamanın acısıyla kahrolmaktadır:

“Sol tarafta çalışmanın ezgisi yine başladı, bundan sonra yalnız bu makine şu iki kişilik ailenin ihtiyaçlarını tek başına sağlayabilmek için bitmez tükenmez devirlerle koşardı. Bazan birçok zabt olunmuş gözyaşlarını aniden taşması gibi birdenbire duraksar bir hareketle dururdu. O zaman bu çalışmaya mahkum kadınla çalışmamaya mahkum bu adam yekdiğerine gözlerini dikerler ve öyle bakıştırlardı.” (Uşaklıgil, 127)

Öykünün yer aldığı zamana bağlı olarak, ailede erkeğin geçimi sağladığı bu devirde, eli sakat bir adamın iş yapamaması ona utanç vermiştir. Birbirlerine karşı duydukları aşk, para sıkıntısı karşısında eskisi kadar gücünü koruyamamış ve zayıflamaya yüz

tutmuştur. Bunun üzerine ev sahibi kocakarının kira parasını istemesi de karı-kocayı zor durumda bırakmış ve aile adamın kullandığı dikiş makinesini satmak zorunda kalmıştır. Bu durum erkeğin iş gücünü tamamıyla kaybettiğini göstermektedir.

Öykü boyunca bu ailenin başından geçenler anlatıcı tarafından bir çift kumruyla özdeşleştirilmiştir. Karı-kocanın mutluluğu ve üzüntüsü öyküde yer alan kumru çifti yoluyla işlenmiştir. Öykünün ilk başlarında mutlu tanıtılan bu bir çift kumrunun öykünün sonlarına doğru karı-kocanın yaşantısındaki bozulmayla beraber artık mutlu olamadıklarına değinilmiştir:

“Sonra zavallı hasta kumru bir kanadını biraz sürüyerek topal fenerin köşesine sokuldu ve güya bu şakalaşmalardan kaçınmak isteyerek büzüldü. Bu dakikada şu iki yuvanın musibetiyle kalbimde şiddetli bir ağlama isteği vardı.”
(Uşaklıgil, 128)

Anlatıcının ailenin mutluluğuyla bağdaştırdığı bir diğer unsur ise sözü edilen ev sahibi kocakarıdır. Bu kocakarının, anlatıcının kendi dünyasında yarattığı olay örgüsündeki işlevi ise yıkımdır ve karı-kocanın başına gelen kötü olayı simgelemektedir:

“Zavallı makine, satılmaya götürülüyor. Hemen o dakikada ihtiyar kadının kapıdan çıkarak merdivenleri indiğini gördüm. Çukur siyah gözleriyle kocasının kullanılmayan makinesini satmaya götüren bu kadının arkasından uzun uzun baktı, sonra kırık fenere çevrildi. Köşede büzülmüş sakat kumruyu seyretti ve öyle zannettim ki şu dakikada bu gözlerin cehennemsi derinliğinde tatmin olunmuş bir düşmanlığın vahşi ateşinin lezzeti vardı.” (Uşaklıgil, 129)

Öyküde anlatıcının gözlemledikleri kullanılan betimlemeler yoluyla güçlendirilmiştir ve semboller aracılığıyla anlatılmıştır. Para sıkıntısının aile düzenindeki mutlu ve uyumlu akışı olumsuz etkilemesini konu eden “Sade Bir Şey” ve “Penceremin Hikâyesi” adlı

öyküler ekonomik koşulların gücünü yansıtmaları yönünden ortaklık taşımaktadır. Buna bağlı olarak, aile birlikteliğinin ekonomik nedenlerle bozulduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

III. SONUÇ

Aile kavramını olumsuz etkileyen temel değerlerin ve ailenin birey üzerindeki etkisinin incelenmesi için seçilen Halit Ziya Uşaklıgil'in "Ferhunde Kalfa", "Mahalleye Mevkuf", "Mektup Parçası", "Birinci Perde", "Sade Bir Şey", "Penceremin Hikâyesi" adlı öyküleri yukarıdaki belirlenen "Adanmışlık", "Sevgisizlik" ve "Ekonomik Koşullar" adlı kavramlar doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Bu tez doğrultusunda öyküler kendi içerlerinde tematik olarak sınıflandırılmış ve her başlık altında iki öykü incelenmiştir. Ailenin birey üzerindeki etkisi ve aynı zamanda çevrenin aile üzerindeki etkisi öykülerde değerlendirilen iki temel unsur olarak düşünülmüş, aile bağları, bireyin kişilik özellikleri, bu unsurlar temelinde değerlendirilmiştir.

"Ferhunde Kalfa" adlı öyküde odak figürün büyütüldüğü aile ortamı içerisinde kendisini başka bir figüre adanması konu edilmiş ve bu adanmışlık yüzünden kendi hayatına yön verememesi anlatılmıştır. Aynı zamanda "Mahalleye Mevkuf" adlı öykü de odak figürün topluma adanmışlığı ele alınmıştır. Sevgisizlik kavramının aile bağlarının oluşumunu ve devamlılığını engellemesi, "Mektup Parçası" ve "Birinci Perde" adlı öyküler odağında işlenmiş ve sevginin aile bağları açısından önemi ortaya konulmuştur. "Sade Bir Şey" ve "Penceremin Hikâyesi" adlı öykülerde ise ekonomik koşulların dış etmen olarak aileyi ve aile içindeki bireyin üzerindeki etkisi anlatılmış ve para sıkıntısı karşısında ailelerin zayıf düşmelerine ve zor seçimlere yönelmelerine yer verilmiştir.

Yukarıda adı geçen öykülerin değerlendirmeleri sonucunda ailenin birey üzerindeki etki gücüne: ailenin sağlıklı bir biçimde var olabilmesi için öncelikli olarak kendi yaşamlarını ön planda tutmaları, sevgiden ve uygun bir ekonomik güçten yoksun kalmamaları gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- UŞAKLIGİL, Halit Ziya. Solgun Demet, Özgür Yayınları, 2006
- SEYDA, Mehmet. Cumhuriyet Öncesi Yazarlardan Çocuklara Hikayeler, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2009